

TÜRK

2025, Yıl/Year: 13, Sayı/Issue: 41, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi

TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 25.05.2025

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 20.06.2025

Sayfa / Page: 50-62

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Öğr. Gör. Murat MURATOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi

murat.muratoglu@omu.edu.tr

XV. YÜZYILA AİT BİLİNMEYEN BİR MEVLİD: LÜTFİ'NİN MEVLİDİ*

Öz

Kelime anlamıyla “doğma”, “doğum tarihi”, “doğma yeri” gibi kavramları karşılayan *mevlid* sözcüğünün anlamı zaman içerisinde genişlemiş, Hz. Muhammed’in doğumunu ve hayatını konu edinen eserleri karşılayan edebî bir tür hâline gelmiştir. İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan türün Türk edebiyatındaki seyri XV. yüzyılda başlamıştır. Yurt içi ve yurt dışındaki birçok kütüphanede bulunan Türkçe mevlid metinlerinin hemen hepsi üzerine çalışılmış, bunların bilim dünyasına tanıtımları yapılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan Lütî isimli şairin *Mevlid*’i, bugüne kadar yapılan çalışmalarda zikredilmemiş, Lütî adında bir mevlid şairinden bahsedilmemiştir. Nüsha, Kanada’da Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde, Thomas Fisher Nadir Eserler El Yazmaları bölümünde “Birnbaum MSS Turkish 00084” katalog numaralı Türkçe Mevlid metnidir. 113 varak, 2901 beyitten oluşan eser, Türkçe mevlidler içerisinde Ahmed’in *Mevlid*’inden sonra en uzun mevlid metnidir. XV. yüzyıl Eski Oğuz Türkçesinin ses, şekil, söz varlığı ve imlâ özelliklerini yansıtan metin, harekeli nesihle yazılmıştır. Hz. Muhammed’in nurunun yaradılışı, doğumu, güzel ahlakı ve vasıfları, risaleti, miracı, ölümü gibi konuların bulunduğu Türkçe mevlid metinleri ile karşılaştırıldığında Lütî *Mevlid*’i, Türkçe mevlid külliyyatının en güzel örneklerinden biridir.

Anahtar sözcükler: *Lütî, mevlid, Eski Oğuz Türkçesi, İslamî Türk Edebiyatı, Tasavvuf*

* Bu makalede tanıtılan Mevlid metni, yazar tarafından Prof. Dr. Serkan Şen danışmanlığında, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda doktora tezi olarak hazırlanmaktadır.

A UNKNOWN MAWLID FROM THE XV CENTURY: LÜTFİ'S MAWLID

Abstract

The word mawlid, which literally means “birth”, “date of birth”, “place of birth”, has expanded over time and has become a literary genre that covers works about the birth and life of Prophet Muhammad. The genre, the first examples of which we encounter in Arabic literature, began its course in Turkish literature in the XV. century. Almost all of the Turkish mawlid texts in many libraries in Turkey and abroad have been studied and introduced to the scientific world. The subject of this study, the Mawlid of a poet named Lütî, has not been mentioned in the studies conducted so far, and a Mawlid poet named Lütî has not been mentioned. The manuscript is the Turkish Mawlid text with catalog number “Birnbaum MSS Turkish 00084” in the Thomas Fisher Rare Manuscripts section of the University of Toronto Library in Canada. The work, which consists of 113 leaves and 2901 couplets, is the longest mawlid text among Turkish mawlids after Ahmed's Mawlid. The text, which shows the sound, form, vocabulary and orthography characteristics of the XVth century Old Oghuz Turkish, is written in nesih with movement. Compared to other Turkish mawlid texts on the creation of the glory of the Prophet Muhammad, his birth, his beautiful morals and qualities, his prophethood, his miraculous ascension, and his death, Lütî's Mawlid is one of the best examples of the Turkish mawlid genre.

Keywords: *Lütî, mawlid, Old Oghuz Turkish, Islamic Turkish Literature, Sufism.*

1. Giriş

Mevlid, Türkçe sözlükte: “Ar. *mevlid* 1. Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevi. 2. Bu mesnevinin okunduğu dinî tören. 3. eskimiş *Doğma*, *doğum*. 4. eskimiş *Doğum yeri*, *insanın doğduğu yer*¹.” şeklinde tanımlanmaktadır. Arapça “v, l, d” (ولد = doğurmak) kökünden mimli mastar ile mef'îl babında, yer ve zaman bildirerek doğma, doğma yeri, doğma zamanı anlamlarına gelmektedir. Tarihî ve çağdaş birçok sözlükte tanıklanan bu tanımlarla birlikte sözcük, temel anlamını aşarak edebî ve toplumsal olarak yeni ve başka kavramları karşılar duruma gelmiş, terimleşme yoluna girmiştir. İslam edebiyatlarının Hz. Peygamber'e tahsis edilmiş en yaygın edebî türlerinden olan mevlidler, esas itibarıyla Resulullah'ın doğumunu anlatan, bunun yanı sıra risaletine, ahlakına, mucizelerine, miraç ve vefatına temas eden; daha ziyade topluluklar önünde okunmak maksadıyla yalın, samimi bir üslupla ve çoğunlukla mesnevi nazım şekliyle yazılan eserlerdir (Kütük 2018: 2).

İlk örneklerine Arap edebiyatında rastlanan türün ilk numunesi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Mevlid ismi taşıyan *Mevlidü'l-Vâkîdî ma'aş-şerh 'ale't-tamam* adlı eseriyle Vâkîdî'nin ilk mevlid yazarı olduğunu söyleyenlerin yanı sıra (Durmuş 2004: 480), Hanbeli âlimlerinden Ebu'l-Ferec ibnü'l-Cevzî'nin *ed-Duru'l-Muntazam fî Mevlid'n-Nebî* adlı eserinin mevlid

¹ <https://www.sozluk.gov.tr> [Erişim: 27.04.2025]

muhtevasını içermesi bakımından bu türün ilk örneği olduğu ifade edilmektedir (Banarlı 1962: 12; Ateş 1954: 5; Pekolcay 1950: 15).

Erbil Atabeyi Muzafferüddîn Kökbörü tarafından düzenlenen mevlid törenlerinde okunmak üzere mensur olarak kaleme alınan İbn Dihye el-Kelbî'nin *Et-Tenvîr fî Mevlidi's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri, türün ilk örneği olmasa da klasik mevlid türünün şekillenmesi ve bu türün törenlerde icra edilmesi noktasında önemli bir mihenk taşıdır. Esasında, Hz. Muhammed'in doğum gününün kutlanması adına yapılan merasimlerin birincisine Mısır'da, Fatîmiler döneminde rastlanır (Pekolcay 2018: 18).

Edebî bir tür olarak mevlid, Hz. Muhammed'in doğumu (öncesi ve sonrası) ve peygamberlik yolunda yaşadığı kimi önemli olayları konu alır. Şüphesiz ki İbn Hişâm'dan (ö. 834/1430-31) beri varlığını sürdüren ve Hz. Muhammed'in hayatını bütünüyle ele almayı amaçlayan “siyer” türü, mevlidlere kaynaklık eden başlıca edebî türdür. Ancak Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili konuların hepsi mevlidlerde yer almaz. Hz. Muhammed'in doğumu ve nübüvvet nurunun yaradılışı, Hz. Âdem'den başlamak üzere diğer peygamberleri dolaşarak Hz. Abdullah'a gelişi, Hz. Âmine'nin hamileliği esnasında vuku bulan olağanüstü olaylar ve mucizeler, nihayet doğumu ve doğumla birlikte Hz. Muhammed çevresinde ve yeryüzünde gerçekleşen mucizeler Türkçe mevlidlerin temel konularıdır (Köksal 2011: 26). Hz. Muhammed'in miraca çıkışı, mucizeleri, örnek ahlakı, hayatının bazı safhaları ve ölümü, bütün mevlidlerde bulunmamakla birlikte işlenen diğer konulardır (Köksal 2011: 26). Eserler, Resul-i Ekrem ve ashabı başta olmak üzere eseri yazan, okuyan ve dinleyenler için bir dua ile sona ermektedir. Hemen her faslın bitiminde, içinde Hz. Peygamber'e salatın da bulunduğu tekrar beyitleri yer almaktadır (Aksoy 2004: 483).

Türk Edebiyatının ilk mevlidi konusundaki tartışmalar bir kenara bırakılacak olursa bu türe İslam coğrafyasında en çok rağbet gösteren millet Türklerdir. Özellikle Süleyman Çelebi'nin ölümsüz eseri *Vesiletü'n-Necât* (1409) ile birlikte çılg gibi büyüyen mevlid külliyatı, Türk milletinin Allah'a ve onun Resulüne karşı duyduğu derin muhabbetin tezahürüdür. Abdullah Azmi Bilgin'e göre Müslüman Türk toplumlarında Kur'an-ı Kerim'den sonra en çok okunan ve tesir icra eden eserlerin başında Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i gelmektedir (2023: 79). Esere olan rağbet, birçok dile tercüme edilmesini de beraberinde getirmiştir (Okiç 1975: 25).

Vesiletü'n-Necât'ın telif edildiği tarihten iki yıl önce kaleme alınan XIV. yüzyıl şairlerinden Ahmedî'ye ait *İskendernâme*'nin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde Ty. 921 numarada kayıtlı nüshasının sonuna eklenen 615 beyitlik Mevlid bölümü, edebiyatımızın ilk Mevlid'i kabul edilmektedir (Köksal 2011; Ünver 1978). Yazıcı kaydında bulunan, şairin mahlası, beyit sayısı gibi bilgiler; *Mevlid*'in *İskendernâme*'ye müstensihler tarafından daha sonra ilave edildiğini ve Mevlid'in *İskendernâme*'nin bir parçası olmayıp müstakil bir eser hüviyetinde bulunduğunu göstermektedir. Nitekim Ahmedî'nin Mevlid'inde, Hz. Muhammed'in nurunun yaradılışı ve intikali, Abdullâh'la Âmine'nin evlenmeleri, Hz. Peygamber'in doğumu, çocukluk yıllarıyla ilgili bazı olaylar, peygamber oluşu, Mekke'den Medine'ye göç edişi, kimi savaşları, miracı ve vefatı anlatılmaktadır (Ünver 1978: 357).

Türk edebiyatında çok rağbet gören bu tür ile ilgili çalışmalar, özellikle XX. yüzyılın ikinci yarısında giderek hızlanmış; mevlid türü, bu türün eser ve yazarları hakkında geniş kapsamlı

çalışmalar yapılmıştır. Mevlid şairleri ile ilgili ilk bilgiler *Keşfü’z-Zünûn* adlı eseriyle Kâtip Çelebi’ye aittir (2016). Kâtip Çelebi’den sonra mevlid türündeki eserler ve şairler hakkındaki detaylı bilgiler *Osmanlı Müellifleri* adlı eserin ikinci cildinde, Bursalı Mehmed Tahir’e aittir (1972). Süleyman Çelebi ve eserinden bahsederken Bursalı, Kâtip Çelebi’nin ismini verdiği şairler dışında 25 mevlid şairinden bahsetmektedir. Necla Pekolcay’ın 1950 yılında hazırlamış olduğu *Türkçe Mevlid Metinleri* başlıklı doktora tezi, mevlid çalışmalarında önemli bir yerde durmaktadır. Bu tarihten itibaren Ahmet Aymutlu, Ahmet Ateş, Faruk Kadri Timurtaş, Kazım Baykal, Ağâh Sırrı Levend, Hasibe Mazıoğlu, M. Tayyib Okıç, Hasan Aksoy, Mehmet Fatih Köksal, Rıfat Kütük, Bestami Bilge, Muhammet Raşit Öztürk, Duygu Kayalık Şahin mevlid şairleri ve eserleri ile ilgili önemli çalışmalar ortaya koymuştur. Şevval Sena Çulfaz (2023), hazırladığı *Mevlid Bibliyografyası* adlı çalışmasıyla, mevlid türü ve külliyatı adına o güne kadar yapılan çalışmaların bibliyografyasını hazırlamıştır. Kayalık Şahin ise çalışmasında kendisinden önce hazırlanan mevlid şairleri listelerini gözden geçirmiş, 124 mevlid şairine kaynaklarda ismi zikredilmeyen 17 mevlid şairini ve kendi çalışmasında bahsettiği şairi de ekleyerek sayısının şimdilik 142 olarak kabul etmek gerektiğini belirtmiştir (2022: 117). Ancak daha sonra bilim dünyasına tanıtılan² yeni mevlidlerle birlikte bu sayının 144, bu çalışmaya konu olan Lütfî Mevlid’i ile de -şimdilik- 145 olduğu kabul edilebilir.

2. Lütfî’nin Mevlid’i

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mevlid türü üzerine yapılan çalışmaların hızlandığı, bu türde kaleme alınan metinlerin birçoğunun yayımladığı yukarıda ifade edilmişti. Ancak sözü edilen hiçbir çalışmada mevlid şairi olarak Lütfî adına rastlanmamaktadır. Kanada’da Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde, Thomas Fisher Nadir Eserler El Yazmaları bölümünde Birnbaum MSS Turkish 00084 katalog numaralı Türkçe Mevlid metni ile ilgili ilk bilgiler Eleazar Birnbaum’a aittir (2015). Arnoud Vrolijk’in editörlüğünde yayımlanan *Islamic Manuscripts and Books* adlı seride yazdığı *Ottoman Turkish and Çağatay MSS in Canada A Union Catalogue of the Four Collections* adlı bölümle eserin katalog bilgilerini vermiştir.³ Türkçe kaynaklarda, bu katalogdaki Lütfî’ye ait *Mevlid*’in varlığından bahseden ilk kişi, Burhan Çağlar olmuştur. Katalogdaki eserlerinden bahsederken Çağlar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ali Şîr Nevai’nin seleflerinden Çağatayca kaleme alınmış Lütfî divanı 1994’te İstanbul’dan koleksiyona dâhil oldu. 1500’lerde Herat’ta kopyalanmış, bilinen en eski Lütfî Divanı olan bu eserden başka, Kabûsname’nin ilk Oğuzca tercümesi, İdris Bitlisî’nin Heşt Behişt’i, Nefî Divanı, Nişancı Mehmed Paşa Tarihi, Hucandî’nin Letafetname’si, Şeyhî’nin Hüsrev ü Şirin’i ile *Mevlid’in bilinen en eski nüshası* Birnbaum koleksiyonundaki nadide parçalardan bazılarıdır” (2020: 424).

2.1. Nüshanın Tavsifi

XV. yüzyılda Lütfî tarafından telif edilen mevlid metni; Kanada’da Toronto Üniversitesi Kütüphanesi’nde Thomas Fisher Nadir Eserler El Yazmaları bölümünde Birnbaum MSS Turkish

² Ayrıca bk. Koşmaz, Seyfullah - Arslan, Volkan. “Vahdî ve Mevlidi: Vedî-i İstişfâ”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 10/1 (2025), 158-191; Ertekin, Nurettin. “Abdülhakim Koçin’in Türkçe Mevlid-i Nebî ile Kürtçe Mewlûda Nebî’nin Şekil ve İçerik Açısından Karşılaştırmalı Analizi”. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* 10/20 (Aralık 2024), 15-29.

³ Katalog, 2015 yılında Erdem Uçar tarafından kısa bir yazıyla tanıtılmıştır: Uçar, Erdem (2015). *Ottoman Turkish and Çağatay MSS in Canada: A Union Catalogue of the Four Collections*. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*(6), 137-139.

00084 katalog numaralı Türkçe Mevlid metnidir. Nüsha Eleazar Birnbaum⁴ tarafından satın alınarak Kanada'ya götürülmüştür (Birnbaum 2015: 80). 113 varaktan oluşan metnin her sayfasında 13 satır bulunmaktadır. Sayfaların boyutları 23x16.5 iken metnin sayfadaki alanı 17x11'dir. Ana metnin siyah, başlıkların kırmızı mürekkeple yazıldığı metnin tamamı harekeli nesihle kaleme alınmıştır. Genellikle Kuran-ı Kerim, tefsir, dua, hadis kitaplarında, kitabelerde, paralarda, levhalarda, mühürlerde kullanıldığı bilinen nesih yazısının, "Nesh-i Eyubî, Nesh-i Memlukî, Nesh-i Selçukî ve Osmanlıların Selçuklulardan alıp geliştirdikleri Nesh-i Osmanî gibi belli başlı çeşitleri vardır (Yıldız 2012). Çalışmaya konu olan nüshanın yazı karakterinin XII. ve XIII. yüzyıllarda gelişen, XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini Nesh-i Osmanî'ye bırakan Nesh-i Selçukî olduğu söylenebilir. Dokuz meclisten oluşan eserde toplam 2901 beyit bulunmaktadır.

Nüshanın ilk sayfasında Arap rakamıyla 1 (bir) yazarken ikinci sayfa 9 (dokuz) şeklinde numaralandırılmıştır. Arada bulunması gereken yedi sayfa eksiktir. Üç buçuk varaklık bölümün toplam beyit sayısı, en fazla 91 olmalıdır. Nüshanın ana metninin her sayfası, kütüphane yetkilileri tarafından numaralandırılmıştır.

2.2. Mevlid'in Adı ve Yazılış Tarihi

Nüşhada, eserin adının kesin olarak belirlenebileceği bir ibareye rastlanmamıştır. Ancak şu üç yerde *mevlūd* ibaresiyle yazarın eserine bu adı verdiği düşünülmektedir:

102 *gitdi ol erişmedi makşūdına*
biz geledüm muştafā mevlūdına

459 *ki bu mevlūde urursa gūş-ı hūş*
eyler anuñ istimā'ı nîş-i nūş

569 *muştafanuñ gūş ur mevlūdına*
ya'nî ol 'ālemlerüñ makşūdına

Metinde *mevlūd* imlası ile kaydedilen sözcük, kimi araştırmacılara göre doğru olmayıp galata delalet eder (Pekolcay 2018: 17; Aksoy 2007: 323; Timurtaş 1990: III). Ancak Köksal (2011: 21), "her iki kullanımın da doğru olduğunu ve kullanılabileceğini" belirtmektedir⁵. 2896. beyitte eserin H. 853'te (M. 1449) yazıldığı ifade edilmiştir:

2896 *hoş sekiz yüz elli üçde bu kitāb*
oldı hatm allahu a'lem bi's-şevāb.

Arapça yazılan kolofon bilgilerinde eserin müellif değil, müstensih hattı olduğu görülmektedir. Anlaşılması zor bir yazıyla ve tahrip edilmiş şekilde bulunan kolofon bilgilerine

⁴Şarkiyat ve Türkoloji alanında Kanada'nın önemli isimlerinden olan Eleazar Birnbaum, Anadolu, Asya ve Rusya'ya gerçekleştirdiği ilmi seyahatlerinde birçok yazma elde etmiştir. Arşivindeki yazmaların birçoğunu Türkiye'den temin ettiğini söyleyen Birnbaum'un kataloğunda: Çağatay ve Osmanlı sahasına ait toplam 275 yazma bulunmaktadır. Eleazar Birnbaum'un Türkçe el yazma kataloğu ile ilgili detaylı bilgi için ayrıca bk. Birnbaum, 2015; Uçar, 2015.

⁵ *Mevlid-Name* adlı eserinde Köksal, *mevlūd* imlâsının *mevlid* imlasından daha çok tercih edildiğini, ortaya koyduğu 12 metinde *mevlid* sözcüğünün 30, *mevlūd* sözcüğünün 67 kez kullanıldığını belirtir.

göre eseri; Lütf(ullah) bin Üveys bin el-Mü'min bin el-Hacı Mahmud, 902 senesinde Ramazan ayının ilk on günü içerisinde bir çarşamba günü (H. Mayıs 1497) nihayete erdirmiştir⁶.

2.3. Mevlid'in Yazarı/Müstensihi

Çalışmaya konu olan eserin yazarı ve müstensihi hakkında yapılan bazı araştırmalar sonucunda net bir bilgiye ulaşılamamıştır. XV. yüzyıla ait bu eserdeki mahlas beyitten yola çıkarak tespit edilen Lütfi isimli şair, tezkirelerde taranmıştır. Mevlid sahibi olan ve XV. yüzyılda yaşamış Lütfi isminde herhangi bir şaire rastlanmamıştır.

Tezkirelerden bazılarında (Sehi Bey, Kınalızâde, Âşık Çelebi, Latîfi, Beyânî vb.) XV. yüzyılda yaşamış Tokatlı Mevlânâ Lütfi isimli bir şairden bahsedilmekte fakat bu kişinin daha çok felsefe ve matematik alanlarıyla uğraştığı, lakabının "Sarı Lütfi, Deli Lütfi" olduğu zikredilmektedir. Bir iki şiiri hariç şairliği olmadığı söylenmektedir. Buna binaen incelenen eser mevlid türünde olduğundan, şairin dinî konulardan ziyade felsefe ve mantık alanlarına hâkim olduğu yorumu yapılarak bu eseri yazma ihtimalinin olmadığı düşünülmektedir.

Sicill-i Osmanî ve Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde XV. yüzyılda yaşadığı belirtilen şair ve yazarlar da çalışmaya konu olan eserin müellifi olmaktan uzaktır.

2.4. Mevlid'in Şekli ve Vezni

Mevlid, türünün hâkim nazım şekli olan *mesnevi* ile yazılmıştır. Ancak her meclisin sonunda bulunan naat bölümlerinin nazım şekli farklıdır. Birinci, üçüncü, dördüncü, beşinci bölüm sonlarındaki naatların, yedinci ve sekizinci meclisin sonundaki şiirlerin nazım şekli kaside, ikinci meclisin sonundaki naatın nazım şekli ise murabba'dır.

Metinde, vezin konusunda da türünün en çok rağbet gören vezni, remel bahrinden "fâilâtün fâtlâtün fâilün" tercih edilmiştir. Yazar, aruz veznini Türkçeye uygulamaya çalışırken imale ve zihafılardan kaçmamıştır. Mevlid'de kafiye düzenini sağlamak adına rediflere, cinaslara, - çoğunlukla tam ve zengin kafiye olmak üzere- her tür kafiyeyle rastlanmaktadır.

2.5. Dili ve Üslubu

XV. yüzyıl Eski Oğuz Türkçesi ile yazılan metin, dönemin imlâ, ses, şekil ve söz varlığı özelliklerini barındırmaktadır. Mevlidlerin halk için yazıldığı, sanat gayesi güdülmeyeceği düşünülecek olursa, XV. yüzyılda kaleme alınan Lütfi Mevlid'i de sade anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Metinde açıklık, samimilik ve sadelik gösteren yazarın, mübalağaya düşmeyen üslubuyla geniş kitlelere hitap edebilme amacı güttüğü söylenebilir⁷.

2.6. Mevlid'in Muhtevası ve Diğer Mevlidler İçerisindeki Yeri

Kanada'da Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde, Thomas Fisher Nadir Eserler El Yazmaları bölümünde "Birnbaum MSS Turkish 00084" katalog numaralı Lütfi'ye ait Mevlid, dokuz meclisten

⁶Hicri 902 yılında, Ramazan ayının ilk on günü içerisinde, çarşamba günü bitirildiği söylenen metin, 1 Ramazan veya 8 Ramazan günü bitirilmiş olmalıdır. "İlk on günü içerisinde" ibaresi dikkate alındığında 8 Ramazan 1497 tarihi daha güçlü bir ihtimaldir.

⁷ Metnin dil incelemesi ile ilgili bilgiler, hazırlanmakta olan doktora tezi çalışmasında teferruatlı olarak ele alınacağından bu çalışma özelinde detaylandırılmamıştır.

müteşekkildir. Meclislerin sonunda 5 beyitlik naat bulunmaktadır. Ancak altıncı ve dokuzuncu meclisin sonunda naate rastlanmaz, beşinci bölümün sonundaki naat yedi beyittir. Yedinci ve sekizinci meclisin sonundaki yedi beyitlik *şi'ir* bulunmaktadır.

Birinci Meclis (?- 169): Metinde birinci meclisi gösteren bir başlığa rastlanamamıştır. İkinci meclisten önceki bölümler, birinci meclis kabul edilebilir. Nüshanın ana metni Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in hikâyesi ile başlar. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i kurban edeceği sırada gökten koç inmesi hadisesi anlatılır (1-34). İsmail'in nurundan bahsedildikten sonra nakil yoluyla Abdülmuttalib'e intikali ve bu nurun Abdullah'ın alnında görünmesi anlatılmaktadır:

35 *naql eyledi ebā'an ced bu nūr*
buldı ol 'abduľmuṭṭalibde żuhūr

70 *çün kureys içinde 'abdullah ulu*
oldı mecmū'sından bahtlu

71 *cebhesinden muştafa nūrı tamām*
görinürdi şems gibi vesselām

Sonrasında Abdülmuttalib, Kureş'te ünlü bir kâhine gördüğü rüyayı anlatır. Rüyayı dinleyen kâhin titrer ve şaşırır. Devam eden beyitlerde Abdülmuttalib, oğulları ve onun Abdullah'a olan sevgisi, Abdullah'ın Âmine ile evlenmesi, Hz. Muhammed'in ana rahmine düşmesi konu edili (35-102).

103. beyitten itibaren Hz. Muhammed'in doğumu anlatılmaya başlanmıştır. Metne göre Hz. Muhammed Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi, salı günü seher vaktinde ve Nuşirevan zamanında doğmuştur:

103 *bir rivāyetde budur kim muştafa*
anasından toğdı ol māl-ı vefā

104 *on ikisinde rebī'ı'l-evvelün*
devr-i nūşirevān-ı 'ādilde bilün

105 *hem düşenbeh günidi vakt-i seher*
anasından toğdı ol rüşen-güher

Metnin devam eden beyitlerinde Hz. Muhammed doğduktan sonra 35 sıra dışı olayın gerçekleştiği belirtilmektedir:

107 *muştafaadan şöyle vērdi ol haber*
kim toğıcağ oldu otuz beş eğer

Belirtilen otuz beş olay ilerleyen beyitlerde anlatılmaktadır (110-164). Doğanın canlanması, kiliselerin yıkılması, devlerin ve şeytanın korkup üzüntü içine düşmesi canlı betimlemelerle ifade edilmiştir.

165. beyitten itibaren bütün meclislerin sonunda bulunan beş beyitlik naat bölümüne yer verilmiştir.

İkinci Meclis (170-353): *her ‘uzvü kemāle mazhar olupdur ve dahı anı i ‘lām eder kim haq ta ‘āla anuñ her endāmını kur ‘ān-ı mecīd içinde zıkr eyleyüp durur ve dahı anı ma ‘lūm eder haq ‘azze ismine kendünün toksan toktuz ism-i mukābilinde hazret-i risāle toksan toktuz ismle yād etdügin takrīr eder vallahu a ‘lem*

Mevlid’in ikinci meclisi 170. beyitle başlar. Bu meclis, Hz. Muhammed’in fiziksel özelliklerinin ve vasıflarının anlatıldığı meclistir. Peygamberin gözü, boyu, konuşması, görmesi, duyması, elleri, ayakları, güzel ahlakı, nurunun güzelliği ve yüceliği, ilmi, güvenilir bir kimse oluşu vb. anlatıldıktan sonra, Kur’an’da bahsedilen vasıflarından söz edilmektedir (219-245/284-296). Ardından İslam dininden önce gönderilen semavi dinlerde Hz. Muhammed’in geleceğinin müjdelendiği ve Allah’ın ona gökyüzünün her katında bir isim verdiği belirtilmektedir (297-353).

Üçüncü Meclis (359-596): *bu üçünci meclis muştafā hazreti toğıcak dāye gelip alıp gittügin beyān eyler ol dāye halīmedür anuñ katında dürlü dürlü mu ‘cizāt ve dürlü dürlü ‘alāmet zāhir olduñın takrīr eder.*

Üçüncü meclis, Halime’nin Hz. Muhammed’in sütannesi olması ile başlar. Ülkesinde kıtlık çıkan Halime, sütanne olmak için Mekke şehrine gelir ve Hz. Muhammed’in süt annesi olur. Metinde, Halime’nin Hz. Muhammed’in sütannesi olduktan sonra birçok mucizeye şahit olduğu, hayatının değiştiği, evine bolluk ve bereket geldiği vurgulanır (362-474). Buradaki anlatıcı, kimi beyitlerde yazar iken, kimi beyitlerde Halime’nin kendisidir. Meclis, Hz. Muhammed’in dedesinin ölümü ve O’nu Ebu Talib’e emanet etmesiyle son bulur (580-596).

Dördüncü Meclis (602-737): Dördüncü mecliste Hz. Muhammed ve O’ndan önceki peygamberlerin mucizeleri ve övgüsü anlatılmaktadır:

603 *gūş ur dördünci meclis fethine
muştafānuñ mu ‘cizātı medhine*

Geçmiş peygamberlerin hayatı ve mucizelerinden bahsedilmekte, olağanüstü olayları Hz. Muhammed’in hayatı ile karşılaştırılmaktadır. Bu bölümde yazar, Hz. Muhammed’in üstünlüğünü anlatmak niyetindedir.

Bu bölümde bahsi geçen peygamberler şunlardır: Hz. Âdem (615-621), Hz. İdris (622-629), Hz. Nuh (630-633), Hz. Hud (634-636), Hz. Salih (637-663), Hz. Yusuf (664-691)⁸, Hz. Musa

⁸ Hz. Yusuf’a ayrılan bölüm kendisi ile ilgili görünmüyor.

(692-702), Hz. Davud (703-712), Hz. Süleyman (713-731), Hz. İsa (732-737). Ardından dördüncü meclis beş beyitlik naatle sona erer.

Beşinci Meclis (743-1050): Beşinci meclis Hz. Muhammed'in Hz. Hatice ile evlenmesi, ticareti ve kendisine peygamberliğin gelmesi hakkındadır. Bu bölümün olay örgüsü şu şekildedir:

Ticaret için Şam'a gidilmesi (744-755), Şam'da bulunan bir rahibin Hz. Muhammed'i görmesi, nübüvvetini fark etmesi (757-791), Hz. Hatice ile olan evliliği (815-880), Varaka bin Nevfel'in kendisine peygamberlik geldiğini söylemesi:

1009 *ağa iner ol ki olupdur resûl*
'isâ vü mûsâya inendür ol,

1120. beyitten itibaren Hz. Muhammed'in Hira mağarasına gidişi anlatılmaktadır (1019-1050). Bu meclisin sonunda bulunan naat, yedi beyittir.

Altıncı Meclis (1058-1647): *altıncı meclis muştafânun 'aleyhisselâm mi'râc kıssasın bildirür sübhânellezi tefsîrinden ve tefsîrinden ve mu'temed râvîler rivâyetler ve ahbârı takrîr eder.*

Altıncı meclis, Miraç hadisesi hakkındadır. Yazar, bu bölümü, müfessir ve ravilere dayanarak anlatmaktadır. Bu mecliste, Miraç hadisesi, Hz. Muhammed'in yedi kat göğe yükselişi, her bir katta şahit olduğu olaylar ve kişilerden bahsedilir. Altıncı meclisin sonunda naat bulunmaz. Bu bölümde *miraç* sözcüğünün Türkçe karşılığının *nerdübân* olduğu belirtilmektedir:

1220 *türkice mi'râca dërler nerdübân*
oldı ana ayağ ayağ âsumân.

Yedinci Meclis (1648-1916): *[yedinci meclîs] muştafa hazretinün sedretü'l-müntehâya erişdügin beyân eyler ve cibrîl evsâfin bildürür ve dahı halkun 'ilmi anda nihâyete erdügin takrîr eder allahu a'lem bi's-şevâb.*

Yedinci mecliste, Hz. Muhammed'in göğün yedinci katına, *Sidretü'l-Müntehâ*'ya erişmesi ve orada yaşadıkları, gördükleri, Cebrail as. ile konuşmaları ve Hz. Cebrail'in vasıfları anlatılmaktadır.

Sekizinci Meclis (1917-2258): *sekizinci meclis muştafâ hazretinün 'aleyhisselâm medînede hicret êtdügin beyân eyler ve medînede sâkin olduğun bildürür.*

Sekizinci Meclis, Ebû Tâlib'in vefatından sonra Hz. Muhammed'in Mekke'de sıkıntılar çekmesi nedeniyle Medine'ye göç etmesini konu eder:

2015 *muştafâya geldi cibrîl münîr*
dêdi kim yârenlere destûr vër

2016 *kim medîne şehrine 'azm edeler*
anda mü'mînler öküşdür gideler

2075 *muştafâ dēdi ki hicret ēderem*
pādişāhdan emr oldı giderem

Bilal'in satın alınıp kölelikten azat edilmesi, Hz. Hamza'nın Müslüman olması, Hz. Ali'nin ölümü göze alarak Hz. Muhammed'in yatağına yatması, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Muhammed'in Hira mağarasına girmesi ve orada yaşanan olaylar bu meclisin diğer konularıdır. Meclisin sonunda 7 beyitlik bir şiir bulunur.

Dokuzuncu Meclis (2267-): *toğuzuncı meclis resûl hazretinüñ 'aleyhisselām vefātın beyān eyler.*

Dokuzuncu meclis, Hz. Muhammed'in vefatını konu eder. Bu mecliste söz edilen diğer konular ise şöyledir: Hz. Muhammed'in hastalığı ve yanındakilerin üzüntüsü, Hz. Muhammed'in Bilal'i çağırıp ezan okumasını ve herkesin mescide toplanmasını istemesi, herkesten helallik alması (2439), Ukaşe'nin Tebük Gazası'nda yaşananlar nedeniyle kısas dilemesi (2409), Ebû Bekir'in imam oluşu (2470-2480), Hz. Muhammed'in vefatı ve defni. Meclisin ve metnin sonunda otuz yıllık halifelik döneminde Hz. Ebû Bekir'in iki yıl, Hz. Ömer'in on yıl, Hz. Osman'ın on iki yıl, Hz. Ali'nin altı yıl halifelik yaptığı ve ardından yönetimin beyliğe geçtiği belirtilmektedir (2893- 2999).

Mevlid'de olaylar kimi ravilere ve müfessirlere/kitaplara dayandırılarak anlatılmaktadır:

946 *ka'bū'l-ahbār işbu söze rāvidür*
kim ğarīb ahbār anuñ evidür

1060 *ümmühānidür rivāyet eyleyen*
işbu ahvāli hikāyet eyleyen

1062 *ibni 'abbās ol erenler serveri*
mu'temed rāvīlerüñ oldur biri

1069 *bū na'iyim-i işfehā rāvidür*
kim hadīşile göñüller avıdur

2728 *ibni mes'ūd eydür ol dīn serveri*
çün selāma geldi şiddik-ı çeri

1809 *bir rivāyet eyler aḥmedden enes*
ol kim andan şādır olur ḥaḳ nefes

Türk edebiyatında XV. yüzyıldan sonra edebî bir tür olarak karşılaşılan ve ilerleyen yüzyıllarda önemli bir külliyat oluşturan mevlidler, Türk insanının Hz. Muhammed'e olan derin sevgisini ve saygısını göstermesi açısından önemli bir yer tutar. Türünün *sehl-i mümtenisi* olan *Vesiletü'n-Necât*, kendisinden sonra kaleme alınan hemen bütün mevlidler etkilmiş, hâlen türün en büyük temsilcisi olarak gösterilmektedir. Kaynaklar, XV. yüzyılda 22 mevlid şairi bulunduğunu

belirtmektedir: *Ahmedî, Süleymân Çelebi, Ârif, Celâl Muhibbî, Ayasofya Müezzini Kemâl, Kerîmî, Sinânoğlu, Hocaoglu, Hafî, Cefâyî, Yahyâ b. Bahşî, Zaîf (Hacı Mustafaoğlu), Cevherî, İpsalalı Ebulhayr, Feyzî, Hamdullâh Hamdî, Ahmed, Keşfi-i Saruhanî, Gülşenî-i Saruhanî, Aydınî Mürîdî, Sabâyî, Recâî* (Köksal 2011; Kütük 2018; Öztürk 2019).

Daha önce yapılan çalışmalar mevlid şairi olarak Lütî'ye bahsetmez. Lütî'ye ait Türkçe *Mevlid* metni de XV. yüzyılda (H. 853/M. 1449) kaleme alınmış önemli bir eserdir. Köksal, Türk edebiyatındaki mevlidleri beyit sayılarına göre “kısa mevlidler”, “orta mevlidler” ve “uzun mevlidler” olmak üzere üç grupta toplamıştır (2011: 26). Buna göre beyit sayısı 500'e kadar olan mevlidler “kısa”, beyit sayısı 500-1000 arasında olan mevlidler “orta”, 1000'den fazla beyite sahip mevlidler ise “uzun” mevlidlerdir. Erken dönem mevlidlerin beyit sayılarının fazla, geç dönem eserlerinin ise az olduğu görülmektedir.

XV. ve XVI. yüzyıl mevlidleri genel olarak orta ve uzun mevlidler kategorisinde değerlendirilebilir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda en uzun Türkçe mevlid metni, 4492 beyitle Ahmed'in *Mevlid*'idir (Öztürk 2021: 30). *Vesiletü'n-Necât*'tan yaklaşık 40 yıl sonra kaleme alınan Lütî *Mevlid*'i, 2901 beyitle “uzun mevlidler” kategorisinde, Türk edebiyatının en uzun ikinci mevlidi olarak değerlendirilebilir.

Lütî'nin *Mevlid*'i, Türkçe mevlidlerin çoğunda kullanılan mesnevi nazım şekliyle, aruz vezninin “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılmıştır.

H. Muhammed'in doğumu ve nübüvvet nurunun yaradılışı, H. Âdem'den başlamak üzere diğer peygamberleri dolaşarak H. Abdullah'a gelişi, H. Âmine'nin hamileliği esnasında vuku bulan olağanüstü olaylar ve mucizeler, nihayet doğumu ve doğumla birlikte H. Muhammed çevresinde ve yeryüzünde gerçekleşen mucizeler Türkçe mevlidlerin temel konularıdır (Köksal 2011: 26). Dokuz meclisten müteşekkil Lütî *Mevlid*'i Türkçe mevlidlerin temel konularını içerir.

Sonuç

Mevlidler, H. Muhammed'in nurunun yaratılışını, doğumunu, mucizelerini, miracını ve ölümünü anlatan dinî-edebî türlerdir. İlk örnekleri Arap edebiyatından görülen türün Türk edebiyatındaki gelişimi XV. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamış ve hemen her yüzyılda mevlid türünün güzel örneklerine rastlanmıştır.

Ahmedî'nin *İskendername* adlı eserinin sonunda bulunan *Mevlid* metni, Türk edebiyatının ilk mevlidi kabul edilmektedir. Ondan iki yıl sonra Süleyman Çelebi tarafından yazılan *Vesiletü'n-Necât*, türünün en güzel örneğidir. Bu tarihten itibaren Mevlid külliyatı, her geçen yüzyılda yeni şairlerin eserleriyle büyük bir yekûna ulaşmıştır. Çalışmaya konu olan mevlid metni de XV. yüzyılda kaleme alınan, Lütî adlı yazarın *Mevlid*'idir. Eser, Kanada'da Toronto Üniversitesi Kütüphanesinde, Thomas Fisher Nadir Eserler el yazmaları bölümünde “Birnbaum MSS Turkish 00084” katalog numarası ile kayıtlıdır. Eserin son beyitlerine göre yazarı, Lütî, yazılış tarihi ise h. 853'tür (m. 1449). Harekeli Selçukî neshiyle yazılan eser, 113 varaktan oluşmaktadır. Her sayfasında 13 satır bulunan Lütî'nin *Mevlid*'i, 2901 beyitle Türk edebiyatının en uzun ikinci mevlididir. Eski Oğuz Türkçesi döneminin ses, şekil, söz varlığı ve imla özelliklerini gösteren

eserin dili, sade ve anlaşılırdır. Dokuz meclisten oluşan eser; Hz. Muhammed'in nurunun yaradılışı, doğumu, mucizeleri, güzel ahlakı ve vasıfları, Hz. Hatice ile olan evliliği, peygamberliği ve vefatını konu eder. Türkçe mevlid metinlerinin güzel bir örneğini temsil eden nüsha bu çalışma ile tanıtılarak dikkatlere sunulmuştur.

Kaynaklar

- Aksoy, Hasan (2004). "Türk Edebiyatı(nda Mevlid)". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (XXIX, 482-484). Ankara: TDV Yay.
- Aksoy, Hasan (2007). "Eski Türk Edebiyatında Mevlidler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (9), 323-332.
- Birnbaum, Eleazar (2015) *Ottoman Turkish and Çağatay MSS in Canada: A Union Catalogue of the Four Collections*, Leiden: BRILL Publishing.
- Bilgin, Azmi. "Cefâyî'nin Dekâyıku'l Hakâyık'ı ve Mevlid Türü Eserlerle İlgisi". *Journal of Turkish Language and Literature*, c. 34, sy. 34, 2012, ss. 33-41.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1972). *Osmanlı Müellifleri* (2. Cilt). (Haz.: A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen). İstanbul: Meral Yay.
- Çulfaz, Şevval Sena, (2023) "Mevlid Bibliyografyası". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 31/31, 165-229.
- Durmuş, İsmail (2004). "Arap Edebiyatı(nda Mevlid)". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (XXIX, 480-482). Ankara: TDV Yay.
- Kâtib Çelebi (2016). *Keşfu'z-Zunûn An Esâmi'l-Kutubi ve'l-Funûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi)* (4. Cilt, 2. Bs.). (Çev.: Rüştü Balcı) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Kayalık Şahin, D. (2022). "XX. Yüzyılın Sonlarında Kaleme Alınan Derleme Bir Mevlid Örneği: Şeyh Seyyid Hattat Ahmed Takî'nin Mevlûdu'n-Nebevî'si". *Kültürk*(6), 115-139.
- Köksal, M. Fatih (2011). *Mevlid-nâme*. Ankara: TDV Yay.
- Kütük, Rıfat (2018). *Türk Edebiyatında Mevlid ve Muslihî'nin Gül-efşân İsimli Mevlidi (İnceleme-Metin-Ansiklopedik ve Fonksiyonel Sözlük-Tıpkıbasım)*. Erzurum: Ertual Akademi Yay.
- Mazıoğlu, Hasibe (1974). "Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler". *Türkoloji*, 6 (1), 31-62.
- Okiç, Muhammed Tayyib (1975). "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidinin Tercemeleri". *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Mecmuası*, 1, 17-78.
- Öztürk, Muhammed Raşit (2021). Ahmed'in Mevlid'i (Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Pekolcay, Necla (1950). *Türkçe Mevlid Metinleri*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Pekolcay, Necla (1972). "Türkçe Mevlit Metinleri Hakkında". *İslâm Medeniyeti (Dinî, İlmî, Fikrî Aylık Mecmua)*, 25, 24-25.

Pekolcay, Necla (2018). *Süleyman Çelebi – Mevlid (Vesîletü'n-Necât)* (6. Bs.). İstanbul: Dergâh Yay.

Şemseddin Sami (2009). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yay.

Timurtaş, Faruk Kadri (1989). *Süleyman Çelebi – Mevlid*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Yıldız, A. Vahap. “Osmanlılar’da Yazı Çeşitleri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/28 (Aralık 2012), 47-62.